

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 10, Sayı: 2, Sayfa: 223-230, ELAZIĞ-2000

1930-1945 DÖNEMİ DOĞU ANADOLU'DA UYGULANAN SANAYİ POLİTİKALARI

The industrial policy in Eastern Anatolia (1930-1945)

Rahmi DOĞANAY*

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi'nin 1930-1945 yılları arasında istenilen düzeyde bir ekonomik seviyeye sahip olduğu söylenemez. Dönem itibarıyla hükümetlerin bölgeyi ihmal ettiklerini söylemek ise insafsızlık olur. Türkiye'nin diğer bölgeleri gibi Doğu Anadolu da 1930-1945 yılları arasında yeterince kalkınmamıştır. Hatta tarihi ve coğrafi özelliklerinden dolayı devletin bu bölgemize kalkınmada öncelik tanıdığı da söylenebilir. Ekonomide planlı döneme girildiği yıllarda (1930'dan sonra) devlet ekonomide etkin rol oynamıştır. Buna bağlı olarak devlet özellikle geri kalmış bölgeleri kalkındırma yönünde büyük bir çaba göstermiştir. Nitekim bölgede sanayi tesislerinin ilk kez bu dönemde kurulduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler; Doğu Anadolu, Sanayii, Türkiye

SUMMARY

It is not possible to say that this region has been well between 1930-1945 and of course it is not true to say that the government neglected the zone. As all the other parts of Turkey, this part too didn't develop enough between the years 1930-1945. And it is possible to say that the government helped this part of the country to develop due to its historical and geographical location.

After 1930s there has been more planned period in economy especially in industries. This is a period in which the government took an effective role. The government had an effort in the development of the undeveloped parts. We can say that industry foundations were constructed in this region for the first time after 1930s.

Key Words; The Eastern Anatolia, Turkey, Industry

* Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi Fen-Edb. Fakültesi Tarih Bölümü, rdoganay@firat.edu.tr

1-Genel Durum

Bölgenin genel durumuna bakılacak olursa; 1930 yılına kadar bölgede sanayi tesisi olarak çok önemli kurumların olduğunu söylemek zordur. Mevcut olanlar ise devletin katılımı ve desteği ile kurulmuş olan çeşitli dokuma şirket ve kooperatiflerinden oluşan küçük işletmelerdir. Yine bölgedeki sanayi tanımına giren işletmeler küçük üretime dayalı ve geleneksel ilişkileri yaşatan bir yapıdaydı. Nitekim 1927'de yapılan sanayi sayımına göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki dört ve daha fazla çalışana sahip imalathanelerin sayısı 1393 olarak tespit edilmiştir.

İzmir İktisat Kongresi , çeşitli milli bankaların kurulması, Teşvik-i Sanayi Kanunu ve sanayi planları gibi iktisadi girişimler ülke genelinde olduğu kadar bölge sanayiinin canlanmasında da itici güç olmuştur. 1933'te hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planını uygulama görevi Sümerbank'a verilmişti. Planda yer alan projelerin ikisi Doğu Anadolu'daydı. Plan kapsamında yer almamakla birlikte 1942'de Elazığ'da Tekel tarafından bir şarap fabrikası, 1936'da Bitlis ve Malatya sigara fabrikaları kuruldu. 720 ton sigara üretim kapasitesine sahip Malatya'daki fabrikada çevre illerin tütününü de işleniyordu.¹ Sayıları sınırlı olmakla birlikte 1930 ve 1940'lı yıllarda bölgedeki yatırımların genel ekonomik durumu yatırım için elverişli olan illere yöneltildiği ve bu durumda Malatya ve Elazığ'ın biraz daha öne çıktığı görülüyor. Bu öncelikte adı geçen illerin tarım kapasiteleri ve maden rezervlerinin etkili olduğu da açıktır.

Elazığ ve çevresi sanayi işletmelerinin büyüklüğü, çalıştırılan işçi sayısı, faaliyetlerin çeşitliliği ve yatırım imkanları yönünden Doğu Anadolu'nun diğer yörelerine göre biraz daha gelişmiştir. Elazığ'da 1932'de Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan firma sayısı 3, Malatya'da 2'dir.² Buralarda sanayileşme adına bulunanlar da zaten bu yıllardan başlamıştır. Bölgenin büyük merkezlerinden birçoğu gibi Erzurum da sanayileşme adına, dönem itibariyle pek bir aşama sağlayamamıştır. 1937'de mahalli basın bu konuda yetkililere serzenişleri görülmektedir.³

Dönem itibariyle hem bölge hem de Van ili açısından önemli sayılabilecek gelişmelerden biri de "Van Gölü İşletme İdaresi'nin" kurulmasıdır. Bu tesisin amacı; Van'da iskeleler arasında nakliyatı sağlamak, gölde dalyan tesisi ile balık avcılığının ilerlemesini sağlamak, göl kenarında elverişli maddelerden kiremit ve tuğla imalini

1-Ersal Yavi, Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu, Ankara,1994, s.118-119

2-Hilmi Karaboran, "Elazığ'da Endüstrileşme Faaliyetleri",. F. Ü. Coğrafya Sempozyumu, Elazığ, 1996, s.104

3-Fındıkoğlu, Erzurum'da Sanayileşme, Erzurum-İstanbul,1969, s.6.

gerçekleştirmektedir.⁴

2-Bölgede Sanayii Etkileyen Faktörler

1923'ten beri sanayileşme ve gelişme açısından bölgenin arzu edilen ölçüde mesafe kat ettiğini söylemek güçtür. Bunun sebebi olarak da her zaman hükümet politikalarının yetersizliği ortaya konulmuştur. Bu hiçbir şekilde inkar edilmemekle birlikte, bunun dışında bazı etkenleri de gözden kaçırmamak gerekir. İklimin olumsuz etkisi, teknik ve idari personel ile ilgili sorunlar, sermaye yetersizliği, ulaşım, pazarlama ve kredi kaynaklarının yetersizliği, 1930-1945 yılları itibariyle bölge sanayiinin önündeki büyük engeller olmuşlardır.

Doğu Anadolu coğrafi şartlarının müsaade ettiği kadarıyla doğu-batı ve kuzey-güney yönünde hatlar halinde uzanan birkaç karayolu ve sürat yönünden elverişli olmayan ve doğu-batı yönünde uzanan demiryoluna sahiptir. Bunun yanında büyük merkezlerle de kolay ve güçlü bağlantıları yoktur. Bölge sanayiinin bir başka zorluğu da kredi kaynaklarının eksikliğidir. Sınai teşebbüsleri destekleme maksadıyla Diyarbakır'da mahalli sermayenin birikmesine hizmet için bir banka kurulmuş ve faaliyetlerinden olumlu sonuçlar alınmışken Erzurum'da aynı girişim atıl kalmıştır.⁵ Bu gibi girişimlerin başarısız olması kaynak yetersizliğine sebep olmuş, sanayi alanındaki atılımları da etkilemiştir. Olumsuzluklar hanesine yazabileceğimiz bir etken de; sanayi altyapısı yeterince gelişmediği için bölgedeki sanayiinin çeşitlendirilememesidir.⁶ İklim ve yeryüzü şekilleri şartlarının tarımı sınırlı hale getirmesi ile sanayiinin gelişme gösterdiği anlayışı Doğu Anadolu için geçerli bir tez olmamıştır. Belki dönem itibariyle geçerli olmakla birlikte bölgedeki yerleşim düzeni de yatırımlar açısından bir zorluk olarak sayılabilir. 1930-1945 yılları arasında bölgede öne çıkan sanayi yatırımları; dokuma sanayi, maden sanayi ve enerji alanlarında yoğunlaşmaktadır.

3- Dokuma Sanayi

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de dokuma sanayii, gerek Osmanlı'dan beri oluşturulan altyapı ve gerekse hammadde kaynaklarının itici rolüyle en fazla gelişen sanayi kolu olmuştur. Buna bağlı olarak Doğu Anadolu'da da dokuma endüstrisi, alt yapısı en sağlam sanayi kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Doğu

4-19 Mart 1934 ve 26651 Sayılı Van Gölü Gemi İşletme İdaresinin Kurulması Hakkında Kanun. Düstur, 3.Tertip, C.15, s.217-218.

5-Fındıkoğlu, a.g.e., s.8.

6-Ahmet Gökçen, "Doğu Anadolu'nun Sanayileşmesi", Doğu Anadolu'nun Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri, Tunceli, 1985, s.239.

Anadolu Bölgesi ile ilgili önemli tasarıların bulunduğu Fethi Okyar hükümetinin önemli hedeflerinden bir tanesi; Doğu'da dokuma sanayiine hız kazandırmaktır. Bu konuda bölgede 10.000 işlik bir iplik fabrikası kurma hedefinden bahsedilmektedir.⁷

Belirtilen dönem itibariyle bölgede dokumacılık alanında ilk önemli icraat Elazığ'da gerçekleştirilmiştir. Memlekette ipek ve pamuk üretimini arttırmak amacıyla, Bakanlar Kurulu 12.9.1929 tarihli kararıyla, merkezi Elazığ olmak üzere "Elazığ İpek Mensucat Türk Anonim Şirketi"nin kurulmasına izin vermiştir.⁸ Bu şirket 1.12.1930 tarihinde faaliyete geçmiştir. 1930'larda Türk ekonomisinde ağırlıklı olan "devletçilik", dokuma sanayiinin yaygınlaşmasında da devletin öncülüğünü esas almıştır. Nitekim I.Sanayi Planı'nda Doğu Anadolu kapsamında yer alan iki projenin ikisi de dokuma tesisidir. Bunlardan birincisi 1936'da temeli atılan ve 1939'da bitirilip işletmeye açılan Malatya Bez ve İplik Fabrikası, İkincisi ancak 1950'lerin başında işletmeye açılabilen Iğdır'daki fabrikadır. Malatya'daki fabrika için 3 milyon TL. sermayeli "Malatya Bez ve İplik T.A.Ş." adında, Sümerbank, Ziraat Bankası ve özel kesim adına İş Bankası'nın ortaklığıyla bir şirket kurulmuş, daha sonra diğer ortaklar paylarını Sümerbank'a devretmişlerdir.⁹

1939 yılında kurulan "Malatya Bez ve İplik Fabrikası" kısa sürede büyük bir üretim hızı yakalamış, Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan da yararlanarak 1941'de Malatya'daki 4 işyerinin toplam üretiminin %32.2'sini gerçekleştirmiştir.¹⁰ Üretim kapasitesi açısından bu fabrika Türkiye genelinde de ön sıralarda yer almaktadır.

Bölgede 1930'lu yıllarda başlayan bu hamleler 1940'lı yıllarda da devam edecektir. Bu yıllarda yörelerinde dokumacılığa hizmet edip gelişmelerini sağlamak, ortaklarına ucuz iplik ve malzeme temin etmek ve imal edilen malları pazarlamak gayesiyle birçok kooperatif özelliği taşıyan şirket kurulmuştur. Oluşumları bizzat hükümet izniyle gerçekleşen bu müesseseler; 1941'de kurulan 5.000 TL. sermayeli "Malatya Dokumacı Küçük Sanat Kooperatif Şirketi", 1942 Ağustosunda kurulan 50.000 TL. sermayeli "Arapkir Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatif Şirketi", Şubat 1942'de kurulan 7.000 TL. sermayeli "Elazığ İplik ve Dokumacı Küçük Sanat Kooperatifi", ve 1944'te kurulan "Kemaliye(Erzincan) Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi"dir.¹¹

7-Okyar Hükümeti Programı, T.B.M.M. Kütüphanesi.

8 -12.9.1929 Tarih ve 1/8350 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. C.A. Karton No: 030.18. 1/5.45.17.

9-H. Karaboran, a.g.m. s.146 vd.

10-Yurt Ansiklopedisi, C.5, s.5455

11-1 Teşrin 1941 Tarih ve 2/16677 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Cumhuriyet Arşivi, Karton No:030.18.

1/96.85.1.

Gerek Osmanlı döneminden intikal eden kurumlar, gerekse 1923-1930 döneminde dokumacılık sanayiinde yapılan hamleler, 1930- 1945 döneminde dokuma sanayiinin gelişmesini hızlandırmıştır. Bu çizgi Doğu Anadolu Bölgesine de bu şekilde yansır. Bölgede bu alanda yapılan yatırımlar hem sayı hem de nitelik yönünden diğer bölgelerden daha düşük değildir.

4- Maden Sanayi

1930-1945 döneminde Doğu Anadolu'da gelişen önemli sektörlerden biri madenciliktir. Bölgenin önemli yer altı zenginliklerine sahip olması ve devletin madenlere olan ihtiyacı, sanayi yatırımlarının bölgeye yöneltmesinde önemli etken olmuştur. Bakır, kurşun, çinko, demir ve krom gibi kullanım alanı geniş olan bu madenleri işletmek için hükümetlerin birçok imkan ve hizmeti bölgeye taşımaya çalıştıkları görülmektedir.¹² Bu çerçevede ülke genelinde de madencilik en büyük gelişmeyi gösteren sektör olmuştur.

Uzun yıllar ilkel usullerle işlenen Ergani bakır yataklarının modernizasyonu hamlesi çerçevesinde, 1925 yılında 3 milyon lira sermaye ve %50 nispetinde Alman sermayesiyle "Ergani Bakır Türk Anonim Şirketi" kurulmuştur. 1930'lu yıllarda Ergani madeni için üretim miktarı 7.500 blister olarak tasarlanmış ve bunun 1.200 tonu memleketin ihtiyacına alıkonularak 6.300 ton ham bakırın dışarıya satılması düşünülmüştür.¹³ Başbakan İnönü 1933 yılında Ankara Halkevi'nde verdiği nutkunda, "Arkadaşlar, bizim maden hazinelerimizin ikincisi Ergani bakır madenidir. Umut ediyoruz ki; Ergani'de bakır iki yıl sonra çıkardığımız zaman memleketin yalnız kendi sanayiinin ihtiyacı değil, haricinin arayacağı bir madde olarak da memlekete çok miktarda döviz getirecektir." demek suretiyle bölgedeki madenin stratejik ve ekonomik değerine işaret etmiştir.¹⁴ Fethi Okyar Hükümeti de programında, bu kaynağın bir an önce ülke ekonomisinin hizmetine sunulması için bölgenin ulaşım meselesinin halli konusunda tedbirlerin alınması hususunda teşebbüslerde bulunmuştur.¹⁵

Ergani Bakır Madeni'nin işletilmesi ve idare tarzının beğenilmemesi sonucu, 1934 yılında Alman sermayedarların hisseleri satın alınmış ve şirket Devletin tekeline girmiştir. 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü ile Etibank'ın kurulmaları,

12-11 Ağustos 1942 Tarih ve 2/18570, 14 Şubat 1942 Tarih ve 2/17338, 13.9.1944 Tarih ve 3/1498 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararları, Cumhuriyet Arşivi, Karton No:030.18.1/97.74.1., 030.18.1/97. 118.5, 030.18.1/106.65.2.

13-Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Sanayi Planı, Ankara, 1973, s.51

14-A. İnan, Devletçilik İlkesi ve I. Sanayi Planı 1933, Ankara, 1972, s.175

15-Okyar Hükümeti Programı, T.B.M.M. Kütüphanesi

madencilik alanındaki çalışmaları daha da aktif hale getirecektir.1936 yılında Etibank tarafından Ergani Bakır İşletmesi'nin inşasına başlanması ve 1939'da işletmeye açılmasıyla bakır üretimi hızla artarak, 1940-1945 yılları arası dış satım miktarı 6.200 tona yükselmiştir.¹⁶ Bu gelişme sanayi planları ve devletçilik adına olumlu bir gösterge olmuştur.

Bu ekonomik yaklaşımın madencilğe yansıyan önemli bir başarısı da; Elazığ-Guleman krom yataklarının bulunup işlenmesidir. M.T.A. ve Etibank gibi devlet kuruluşlarının çalışmaları sonucu 1934 yılında bulunan, Elazığ'ın Maden ilçesi Alacakaya (Guleman) krom sahası “Şark Kromları İşletmesi” idaresinde 1936'dan itibaren işletilmektedir. Bu konudaki tasarılar ve hedefler, Fethi Okyar Hükümeti programında ayrıntılı olarak ele alınmış ve önemsenmiştir.¹⁷

Elazığ-Keban kurşun madeni işletmesi de 1933 yılında M.T.A tarafından modern bir şekilde işletilmek üzere devralınmış ve 1940 tarihinde Etibank'a devredilmiştir.¹⁸ Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli bir madencilik merkezi olan Divriği demir madeni de bu dönemde Fethi Okyar Hükümeti programına alınmış, Karabük planı haricinde kalacak miktarlarının ihracı için tedbirler alınmıştır.¹⁹

Bölgede sadece demir, krom ve bakır madenleri ile ilgili teşebbüsler değil, diğer madenler ve yer altı kaynaklarının değerlendirilmesi konusu da ciddiyetle ele alınmıştır. Bunlardan Erzurum-Ağzıaçık'da bulunan linyit madeninin işletilmesi 1931 yılında ihale edilmiş, her yıl 2.000 ton maden çıkarılması şartı getirilmiştir. Bu işletme 13 Nisan 1933 tarih ve 14015 sayılı kararname ile 60 sene süreyle Erzurum ahalisinden Hurrem Bey'e verilmiştir.²⁰

Bölgede özel sektöre ihale edilen diğer bir işletme de Van-Muradiye ilçesindeki petrol madenidir. Muradiye ilçesinin Beşparmak ve Kurzot bölgesinde bulunan ve imtiyazı Fransız Emil Mayen'e verilmiş olan petrol madeni işletilmemesinden dolayı 9 Ağustos 1932'de imtiyazın feshine karar verilmiştir. Ancak kısa süre sonra Şuray-ı Devlet Maliye ve Nafia dairelerinin raporları üzerine 9.1.1933'te bu fesih kararından vazgeçilmiştir²¹ 1930-1945 döneminde bölgede madencilik alanında yoğun bir ilginin olduğu ve bu çerçevede bölgenin sanayi, ulaşım, bayındırlık ve istihdam alanlarında

16-A. İnan, Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Sanayi Planı, s.36.

17-Okyar Hükümeti Programı, T.B.M.M. Kütüphanesi

18-2.7.1940 Tarih ve 2/13852 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Cumhuriyet Arşivi, Karton No:030.18.

1/91.64.12.

19-Okyar Hükümeti Programı, T.B.M.M. Kütüphanesi

20-14 Haziran 1931 Tarih, 1822 sayılı ve 8 Haziran 1933 Tarih, 2523 Sayılı Resmi Gazeteler.

21-9.1.1933 Tarih ve 13733 Sayılı kararname, Cumhuriyet Arşivi, Karton No:030.18.1/ 33.3.17.

olumlu gelişmelere vesile olduğu da dikkate alınacak bir gerçektir.

5- Elektrik Sanayi

1930-1945 yılları arasında bölgede çıkarılan ve işlenen bakır madeni, elektrik sanayii üzerinde önemli rol oynamıştır. Çünkü üretilen enerji kadar bu enerjinin nakledilmesi için gerekli araç ve malzemelere sahip olmak da önemlidir. Bu sebeple Doğu Anadolu'da bol miktarda çıkarılan ve işlenen bakır 1945 ve daha sonraki dönemlerde Türkiye elektrik sanayii için vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi akarsu potansiyeli ve fiziki şartları itibariyle hidroelektrik santrallerinin yapımına önemli derecede uygun olan bir bölgedir. Buna rağmen 1930-1945 yılları arası bölgede bu tür bir tesisin varlığını görmemekteyiz. Fakat illerdeki elektrik işleri hizmetlerini yürütmek amacıyla çeşitli oluşumların vücuda getirildiği kesindir. Elektrik tesisatı ve işleriyle iştigal etmek üzere Kemaliye ve Elazığ Elektrik Türk Anonim Şirketleri'nin kurulması bu oluşumların birer örneğidir.²²

Sonuç olarak; 1923-1930 döneminde bölgede iktisadın her alanında ilkel bir görüntü olmasına rağmen, bölgede tarım, ticaret ve sanayi alanındaki canlanma da yine bu devrede uygulanan politikalar sayesinde olmuştur. Özellikle Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanılabildiği ölçüde bölge yeni işletmelere sahip olmuştur. Yavaş bir şekilde de olsa, bu gelişmeyi tarım ve ticaret açısından da olumlu bir katkı olarak değerlendirmek gerekir.

1930-1945 yılları, devletin ekonomide planlı devreye girdiği bir dönemdir. Yapılması düşünülen sanayi tesisleri beş yıllık planlar halinde önceden belirlenmiş ve hedefler olarak tayin edilmiştir. Doğu Anadolu da Birinci Sanayi Planı çerçevesinde maden, dokuma ve sigara sanayi gibi birçok endüstriyel kuruluşa kavuşmuştur. Kaldı ki; bu dönem kalkınma ve sanayileşme hedefleri bölgesel gelişmeyi değil, bütün ülkenin topyekün gelişmesini hedeflemiştir. İkinci Sanayi Planı ise daha geniş kapsamlı olmakla birlikte uygulamada dünya ve Türkiye'nin olağanüstü şartları içinde daha etkisiz kalmıştır. Tasarlanan planlarda ve bunların uygulanmasında duygusal birtakım sebeplerden çok daha etkili olan, ekonomik gerçekler çerçevesinde en verimli işletmeleri kurmaktır. Tabiidir ki ülkenin ve milli menfaatlerin korunması kadar, milletin refah seviyesini yükseltmek ve ülkeyi bayındır hale getirmek de önemsenmiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nden itibaren ülkenin tümüyle bayındır ve mamur hale

2218-18.5.1931 Tarih ve 11058 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Cumhuriyet Arşivi, Karton No; 030.18.1/20 .31.3.

getirilmesi konusunda izlenen iktisadi politikalar hem devletin sorumluluk alması, hem de özel teşebbüsün yatırımlar için teşvik edilmesine yöneliktir. Birkaç kez çıkarılan Sanayii teşvik Kanunları da iktisadi gelişmeyi sağlamak amacını taşımaktadır. Birinci ve İkinci Beş yıllık Sanayi Planları da ülkenin her tarafı için olduğu kadar, Doğu Anadolu’da devlet ve özel teşebbüs yatırımlarının yaygınlaştırılması yönünde hedefler koymuş, Atatürk de yurt gezilerinde bölgenin özelliklerine göre yapılacak yatırımlar açısından görüşlerini beyan etmiştir. Ayrıca bu gezilerde yatırımları teşvik amacı da dikkate alınmıştır.

Devlet politikası içinde Türkiye’nin her bölgesi kadar Doğu Anadolu da sanayileştirilmek istenmişken, özellikle Birinci ve İkinci Sanayi Planları bunu istenilen seviyede başarabilmiş değildir. Ancak bu, bölgeye mahsus bir durum değildir. Bu planların Türkiye genelinde elde ettiği başarı bölgeye de o derecede yansımıştır. 1930-1945 dönemi Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Doğu Anadolu Bölgesi üzerindeki iktisadi politikaları belki yeterli değildir ancak, sanayileşme adına bölgede bulunan unsurlar dikkate alındığında bu hamlelerin küçümsenmesi de pek hakça bir yaklaşım değildir. O dönemde yapılan yatırımların bölgenin bugünkü çehresine olan katkıları da inkar edilemez. Ancak, her şeye rağmen Türkiye’nin Batı bölgelerinde gerçekleştirilen atılımların Doğu bölgelerinde şu veya bu sebepten sağlanamamış olması bunun böyle devam etmesi anlamına gelmemeli. Özellikle Türkiye’nin bugünkü şartlarında; Devletin Doğu’da ağırlıklı ve gerçekçi atılımları sağlayacak yatırımları gerçekleştirmek durumunda olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

Bakanlar Kurulu Kararları

Düster

Hükümet Programları

Ahmet Gökçen; “Doğu Anadolu’nun Sanayileşmesi”, **Doğu Anadolu’nun Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri**; Tunceli, 1985.

Ersal Yavi; **Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu**, Ankara, 1994.

Fındıkoğlu; Erzurum’da Sanayileşme, Erzurum-İstanbul, 1969.

Hilmi Karaboran; “Elazığ’da Endüstrileşme Faaliyetleri”. **F. Ü. Coğrafya Sempozyumu**, Elazığ, 1996.

Yurt Ansiklopedisi; C.5, s.5455

Afet İnan; **Devletçilik İlkesi ve I. Sanayi Planı 1933**, Ankara, 1972.

-Türkiye Cumhuriyeti’nin II. Sanayi Planı, Ankara, 1973.